

Коваленко Ю.О.*

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Стаття присвячена дослідженню основних напрямів формування механізму використання інноваційного потенціалу України в посткризовий період. Визначено стратегічні орієнтири його подальшого розвитку.

Ключові слова: інновація, інноваційна система, інноваційний потенціал, інноваційна діяльність, пріоритети інноваційного розвитку.

Статья посвящена исследованию основных направлений формирования механизма использования инновационного потенциала Украины в посткризисный период. Определены стратегические ориентиры его последующего развития.

Ключевые слова: инновация, инновационная система, инновационный потенциал, инновационная деятельность, приоритеты инновационного развития.

The article is sacred to research of main ways of forming the mechanism of innovative potential of Ukraine. The strategic directions of it's further development are determined.

Key words: innovation, innovative system, innovative potential, innovative activity, priorities of innovative development.

Постановка проблеми. Вітчизняна економіка на сучасному етапі її розвитку потребує модернізації з метою підвищення технологічного рівня експорту та якісних характеристик продукції, яка постачається на внутрішній ринок, що необхідно для забезпечення конкуренції з імпортованими товарами не тільки за ціновими, але й за якісними характеристиками. На виконання цього стратегічного завдання має бути спрямована інноваційна політика України. Рівень розвитку будь-якої країни залежить від рівня розвитку інноваційної діяльності, тому впровадження інновацій є головним чинником успіху підприємств, який впливає і на рівень розвитку держави загалом. Слід зауважити, що в Україні раціональному здійсненню інноваційної діяльності заважають перешкоди фінансового, політичного та правового характеру.

Актуальність теми дослідження полягає в необхідності розробки чіткого механізму формування інноваційного потенціалу на рівні держави та окремих підприємств, розробки стратегії переходу до інноваційної моделі розвитку на основі використання методів наукового планування на всіх рівнях управління.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми формування та управління інноваційним потенціалом суб'єктів господарювання знайшли відображення в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Ілляшенка С., Кравченко М., Мартюшевої Л.,

* к.е.н., доцент, Київського економічного інституту менеджменту

Одотюка І.В., Покропивного С.Ф., Стеченка Д.М., Шовкуна І.А., Яковлева В. А., Шипуліної Ю. Разом з тим, ефективний інструментарій та комплексна система управління інноваційним потенціалом ще не сформовані, що значною мірою впливає на розвиток конкурентних засад на макро- та мікрорівні розвитку вітчизняної економічної системи.

Різні аспекти досліджуваної проблеми в тій чи іншій мірі висвітлюються в економічній літературі, проте єдиної думки щодо визначення сутності даної економічної категорії на сьогодні не існує. Більшість авторів при розгляді питань, пов'язаних з управлінням інноваційним потенціалом, мають на увазі перш за все його оцінку. Такий підхід, на нашу думку, є досить обмеженим, оскільки розглядає лише один з елементів системи управління інноваційним потенціалом. Тому особливій актуальності набуває формування саме комплексного підходу до управління інноваційними потенціалом, який би включав не тільки оцінку, а й його формування, використання, розподіл, мобілізацію тощо.

Метою дослідження є обґрунтування пріоритетів розвитку інноваційного потенціалу України в посткризовий період. Це передбачає наявність наступних завдань: визначення сутності та особливостей використання інноваційного потенціалу, дослідження пріоритетів та стримуючих чинників ефективного розвитку інноваційної діяльності на всіх рівнях функціонування вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу. Формування і вибір стратегічних напрямків інноваційної діяльності країн світу базується на результатах всебічної оцінки як середовища, в якому вони функціонують, так і визначенні внутрішніх інноваційних можливостей окремих держав, які характеризуються станом і рівнем використання інноваційного потенціалу. Як свідчить досвід розвинених країн, життєздатність національних економік насамперед визначається масштабами та якістю впровадження нових ідей, нових технологій, нових управлінських систем, нових продуктів, які є результатом розвитку науки та інноваційної діяльності. Тому під інноваційним потенціалом слід розуміти спроможність держави до інноваційного розвитку з використанням усіх необхідних для цього ресурсів, що є в її розпорядженні.

У найбільш економічно розвинутих країнах світу саме інновації є вирішальною умовою забезпечення стабільного довгострокового економічного розвитку. У Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» метою реформи в інноваційній сфері визначено активізацію інноваційних процесів, повноцінне використання потенціалу науки в процесі технологічної модернізації економіки. Індикаторами досягнення мети в період 2010-2014 рр. визначено збільшення частки інноваційно активних промислових підприємств з 10,7 % до 25 %, підвищення наукоємності ВВП з 0,95 % до 1,5 %. Активне вжиття антикризових заходів, спрямованих на стабілізацію макроекономічної ситуації, відновлення стабільності у фінансовій сфері дозволили у 2010 році досягти за деякими показниками докризового рівня, проте стан інноваційної діяльності залишається важким та потребує вжиття активних стимулюючих заходів з боку держави.

Для формування національної інноваційної системи України важливо мати, передусім, ефективну нормативно-правову базу регулювання інноваційної діяльності. На законодавчому рівні інноваційна діяльність України визначена "Концепцією науково-технологічного й інноваційного розвитку України", Законом України "Про інноваційну діяльність", Законом України "Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні" та ін. Закон України "Про інноваційну діяльність" визначає інновації як новостворені і вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або

іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери; а інноваційну діяльність - як діяльність, що спрямована на вирішення і комерціалізацію результатів наукових розробок та досліджень і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів та послуг [7]. До основних принципів державної інноваційної політики, встановлених у цьому законі, варто віднести орієнтацію на інноваційний шлях розвитку економіки України; визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; фінансову підтримку, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури. Інноваційний потенціал держави залежить від багатьох чинників. Головними з них є адекватна концентрація фінансових та організаційних ресурсів держави і бізнесу на науці та освіті; наявність для цього відповідної мережі навчальних, науково-дослідних, фінансових установ; наявність механізмів стимулювання державою інноваційної діяльності; висока інноваційна культура населення загалом та представників бізнесу зокрема тощо.

Важливе значення в інноваційному процесі має інноваційна інфраструктура. Вона виконує роль елемента, який створює умови для плідної інноваційної діяльності шляхом надання різноманітних послуг. Інноваційна діяльність промислових підприємств сприяє розширенню асортименту продукції, створенню нових ринків збуту в Україні, збереженню і розширенню традиційних ринків збуту, забезпечення відповідності сучасним правилам і стандартам, зростанню виробничих потужностей, поліпшенню умов праці.

Сьогодні підприємства, що інвестують у нові розробки та технології, оперують, насамперед, власними коштами, обсяги яких є недостатніми. При цьому можливості використовувати для цього залучені кошти є обмеженими через високу вартість кредитних ресурсів, нерозвиненість ринку венчурного інвестування, низький рівень державної підтримки тощо [3]. Інноваційна діяльність підприємств стримується такими факторами, як недостатній рівень фінансування, недостатність інформації про ринки збуту, високі кредитні ставки, недосконалість законодавчої бази у сфері інновацій, податкової системи та пільгового режиму для здійснення інноваційної діяльності, міграція фахівців високого рівня, науковців.

Окремо у цьому контексті слід звернути увагу на кадрову проблему. Через недостатні обсяги фінансування в Україні скорочується кількість осіб, що займаються науково-дослідною діяльністю як своєю основною роботою. Безпосереднім наслідком цього стала еміграція багатьох висококваліфікованих фахівців у інші країни, а також збільшення частки іноземних коштів у фінансуванні інноваційної діяльності майже до 30 % [5]. Незважаючи на вище зазначене, Україні вдалося в основному зберегти свій кадровий потенціал у науково-технологічній сфері, що дає можливість надолужити можливості активного інноваційного розвитку.

В останні роки було вжито певні заходи із стимулювання інноваційної діяльності, формування національної інноваційної системи, створення сприятливих умов для компаній, що вкладають кошти у новітні технології та енергозбереження. Важливим кроком в цьому напрямі стало створення Державного агентства України з інвестицій та інновацій, відновлення діяльності Державної інноваційної фінансово-кредитної установи, створення системи регіональних центрів інноваційного розвитку. Регулююча економічна й соціальна роль держави в сучасному суспільстві акумулює функції державних органів по регулюванню інновацій. Основними принципами державної інноваційної по-

літики є: орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України; визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері; здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок; фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Пріоритет інновацій над традиційним виробництвом передбачає визнання за наукою провідної ролі в системі продуктивних сил. Тільки використовуючи на практиці результати наукових досліджень, можна забезпечити конкурентоспроможність продукції та самих підприємств. Інтеграція наукової, науково-технічної діяльності й освіти зміцнює взаємозв'язки між системою освіти та науково-виробничими системами, що дає змогу прискорити впровадження інновацій у виробництво, а наукову діяльність орієнтувати на вирішення виробничих проблем.

Підтримка конкуренції у сфері науки, техніки й інноваційній діяльності означає поєднання стимулювання з функціонуванням інноваційних структур в умовах конкурентного середовища. Держава стимулює інноваційну активність, сприяє розвитку науки, малого інноваційного підприємництва й обмежує діяльність підприємств-монополістів через антимонопольне законодавство. Зростає чисельність інноваційних фірм, які конкурують між собою, що стимулює інноваційний розвиток.

Зосередження ресурсів на пріоритетних напрямках забезпечує вирішення глобальних першочергових проблем інноваційної діяльності, розроблення відповідних програм з урахуванням інноваційного потенціалу держави, які становлять основу сучасного технологічного прогресу. Наприклад, США прагне стати світовим науково-дослідним центром, де буде зосереджена більшість усіх принципових наукових розробок планети і налагоджений процес дослідного виробництва найсучасніших, технічно складних і дорогих промислових виробів та систем, що стане новою спеціалізацією країни в міжнародному поділі праці [8].

Кінцевою метою ринкових перетворень є створення в Україні соціально орієнтованої та внутрішньо збалансованої національної економіки, що може органічно інтегруватися в систему міжнародного поділу праці та посісти відповідне місце серед розвинених країн світу. Реалізація цієї стратегії, виходячи з реалій сучасного становища України, можлива лише за умов упровадження науково обґрунтованої державної політики структурної переорієнтації економіки, що має інноваційно-інвестиційну спрямованість.

Важливим показником ефективності державної трансформаційної політики, в тому числі – і в інноваційній сфері, має стати створення за підсумками попередніх років економічних реформ передумов для органічного переходу до інноваційної моделі розвитку. Оскільки інноваційна модель зростання є об'єктивно наступною стадією трансформаційного процесу, саме це, зрештою, і має визначити, наскільки адекватними та ефективними були реформи, і чи привели вони до бажаної мети.

Україні варто враховувати досвід країн світу, які ефективно впроваджують інновації у свій розвиток з метою оптимізації вітчизняного інноваційного потенціалу. Важливим

кроком для нашої країни може стати запозичення досвіду Фінляндії у впровадженні нових підходів до створення системи з реалізації науково-технологічних та інноваційних проєктів, що здійснюється за допомогою інноваційного фонду SITRA. SITRA як один з гравців системи підтримки та реалізації інноваційних проєктів має значний досвід у сфері інвестування в науково-технологічні розробки на початковій стадії комерціалізації, коли високі ризики успішної імплементації результатів роботи та отримання прибутку. Така співпраця дозволяє розвивати двостороннє науково-технічне співробітництво, зокрема, залучення Фонду SITRA до реалізації двосторонніх міжурядових програм у сфері інновацій та наукових технологій.

Для України поки що характерні відсутність радикальних (базових) інновацій, незначна кількість інноваційної продукції принципової новизни, низька інноваційна активність підприємств. Наприклад, нові технічні рішення на рівні винаходу були використані у процесі створення лише 9 % загальної кількості зразків нової техніки.

До основних проблем розвитку інноваційної діяльності в Україні слід віднести наступні: низькі темпи впровадження високих технологій; висока енергоємність внутрішнього валового продукту; зношеність основних фондів; недосконалість законодавства щодо розвитку інноваційної діяльності; невиконання суб'єктами господарювання вимог законодавства щодо взяття на облік об'єктів права інтелектуальної власності та відсутність механізму заохочення введення таких об'єктів у комерційний обіг; нерозвиненість інноваційної інфраструктури, недостатня кількість інноваційних підприємств (інноваційних центрів, технопарків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів), наукових парків, центрів трансферу технологій і промислових кластерів; недосконалість механізму комерціалізації результатів наукових досліджень та розробок; невизначеність пріоритетів розвитку базових галузей економіки та відсутність сприятливих умов для залучення інвестицій з метою забезпечення розвитку високотехнологічного виробництва; незначна кількість вітчизняних виробників високотехнологічної продукції, що беруть участь у міжнародному обміні технологіями, у зв'язку з недосконалістю законодавства щодо трансферу технологій; недостатня державна підтримка впровадження інновацій для забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва. Розв'язання зазначених проблем потребує активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, спрямованої на забезпечення розвитку базових галузей економіки. Важливого значення в цьому аспекті набуває Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, основною метою якої є перехід на інноваційну модель розвитку економіки, модернізація виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринку, запобігання впливу міжнародної фінансової кризи на розвиток економіки [7].

З метою активізації та ефективного розвитку інноваційної діяльності в Україні доцільно запровадити наступні заходи. По-перше, розробити комплекс інструментів державної підтримки інноваційної діяльності малих та середніх підприємств, зокрема, створити окрему інституцію (наприклад фонд) підтримки інноваційних підприємств, що здійснює придбання активів до 50 % від вартості проєкту шляхом відкритого конкурсу. По-друге, закріпити на загальнодержавному рівні середньострокові пріоритети інноваційної діяльності в межах визначених довгострокових стратегічних пріоритетів, що дозволить забезпечити концентрацію обмежених інвестиційних ресурсів держави на ключових пріоритетах розвитку, усунути розбіжності між встановленими цілями державної інноваційної політики та фактичними заходами з її реалізації. По-третє, відновити фінансування заходів, спрямованих на розвиток інноваційної інфраструктури, шляхом передбачення у Дер-

жавному бюджеті України фінансування заходів Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009–2013 роки». По-четверте, стимулювати науково-дослідну та технологічну кооперацію з країнами СНД у спосіб формування інформаційного простору для міжнародного трансферу технологій. Зокрема, створити Українсько-російську міжуніверситетську мережу трансферу технологій на базі Національної мережі трансферу технологій України та Російської мережі трансферу технологій, що сприятиме посиленню міжнародної співпраці України з Росією у сфері науково-технічного співробітництва, здійснити необхідні заходи організаційно-правового характеру щодо спільного використання науково-технічної інфраструктури.

Сьогодні вітчизняні підприємці покладаються здебільшого на власні фінансові ресурси, а не на підтримку держави чи інших фінансових інститутів. Власні фінансові ресурси суб'єктів господарської діяльності варто розглядати як фундаментальний елемент у системі руху інноваційних процесів. При цьому важливим є те, що власні фінансові ресурси виступають не просто фактором підтримки, а й стимулом до ведення інноваційної діяльності [9].

Вивчення стану фінансового забезпечення інноваційної діяльності України свідчить, що найбільша частка припадає на самофінансування, а найменша — на державне фінансування. Роль приватного капіталу в ринковій економіці важко переоцінити. В Україні джерелом інвестицій на 80% є власні кошти підприємств, основними елементами яких є прибуток та амортизаційні відрахування. Основу інноваційного потенціалу підприємства складають кадрові та матеріально-технічні складові, а також наявність науково-технічної й інтелектуальної власності. Особливо важливою є наявність кадрів спеціалістів і вчених, що забезпечують інноваційний процес новими знаннями, ідеями, винаходами, ноу-хау, новими технологіями. Саме цій складовій інноваційного потенціалу має приділятися головна увага в стратегії її підтримки, розвитку і перебудови. Перш за все виникає потреба в нових знаннях, винаходах, технологіях, ядром яких є фундаментальні дослідження і розробки, користь яких виявляється не тільки в тому, що фундаментальні знання ведуть до зниження витрат на прикладні дослідження внаслідок зменшення кількості проб і помилок, а й у накопиченні цінних ідей, які можуть використовуватись у довгостроковій перспективі для розроблення інновацій. Важливе значення для формування інноваційного потенціалу організації має потенціал інноваційного менеджменту [10].

Накопичений досвід у різних за рівнем розвитку країнах світу свідчить, що серед усіх ресурсів підприємства (матеріальних, трудових, фінансових) найважливішим є саме ресурс управління, тобто здатність управлінської ланки оперативно приймати рішення, визначати правильні інноваційні цілі, ціннісні орієнтири та координувати виконання завдань і функцій, об'єднавши колектив людей з різним рівнем кваліфікації, освіти, досвіду, з творчою цільовою орієнтацією на розроблення та впровадження нових ідей, тобто спільну творчу працю. Враховуючи зростаючу конкуренцію й складність ринків, інновації в управлінській практиці стали необхідністю для бізнесу по всьому світу. У сучасних провідних компаніях використовуються такі інновації, що, в першу чергу, пов'язані з прибутковістю та операційною ефективністю.

Висновок. Сучасний етап розвитку національної економіки вимагає посилення державного впливу на розвиток інноваційного потенціалу на всіх рівнях функціонування вітчизняної економіки за рахунок збільшення фінансування та сприяти розвитку малих і середніх інноваційних підприємств; створити політику структурних перетворень, при якій основні зусилля держави будуть спрямовані на зміну економічної структури господарського механізму.

Використана література:

1. Баранчєєв В. Анализ и оценка маркетингового потенциала предприятия / Баранчєєв В., Стрижов С. // Маркетинг. – 2004. – № 5. – С. 12 - 42.
2. Власова А.М. Інноваційний менеджмент. [Навчальний посібник.] / Власова А.М. – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с.
3. Гаман М.В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід: [Монографія.] / Гаман М.В. - К. : Вікторія, 2004.
4. Донцова Л.В. Інноваційна діяльність: стан, необхідність державної підтримки, податкове стимулювання // Менеджмент в Україні і за кордоном / Донцова Л.В. – №3. – 2003. – С. 14-18.
5. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід: [Монографія] / Денисенко М.П., Михайлова Л. І., Грищенко І.М., Гречан А. П. та ін.; За ред. д.е.н., проф., акад. М.П. Денисенка, д.е.н., проф. Л. І. Михайлової. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 1050 с.
6. Кульвєц П.А. Проблемы экономической эффективности использования научно-технического потенциала / Кульвєц П.А. – К. : Либідь, 2004. – 192 с.
7. Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні. - №389.від 02.02.2011 р.
8. Федоренко В.Т. Інвестиційний менеджмент: [Навч. посібник.] / Федоренко В.Т. – К. : Академія, 2006. – 184 с.
9. Федулова Л. І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / Федулова Л. І., Александрова В. П., Бажал Ю. М., Данько М. С. [НАН України; Інститут економічного прогнозування / Л.І. Федулова (ред.).] — К. : Основа, 2005. — 550с.
10. Електронний ресурс : режим доступу : <http://innovations.com.ua>